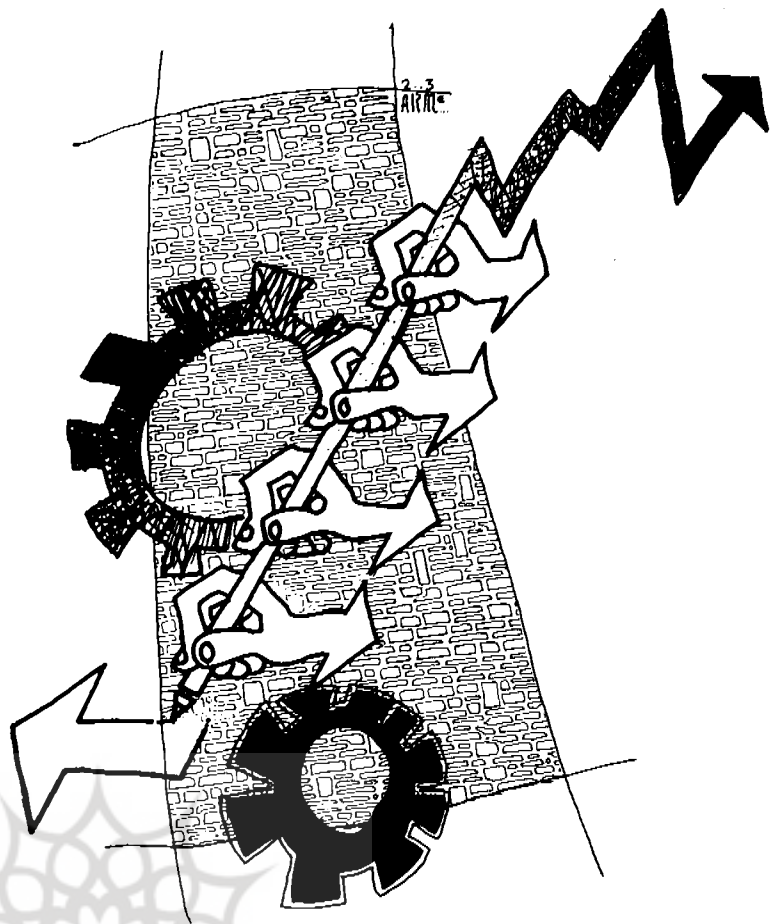

چکیده

با نگاهی اجمالی به روند تغییرات در مفاهیم توسعه (از رشد اقتصادی به توسعه همه جانبه) تحولاتی هم در پارادایم توسعه روستایی به وجود آمد به طوری که از رشد صرف تولیدات تجاری به دیدگاه سیستمی (که توجه به تولیدات، قدرت و دخالت فقرای روستایی در امور مربوط به خود را افزایش می دهد) تحول پیدا نموده و به دنبال این تغییر، در شیوه پژوهش و عملیات مسائل توسعه روستایی دگرگونی به وجود آمد. در مقاله حاضر، بعد از نگاهی مختصر به این تغییر پارادایم، بعد "مشارکت" در قالب این پارادایم ها بررسی می شود. به طور کلی، در بحث مشارکت ابتدا این نگرش حاکم بود که مردم روستایی افرادی نادان هستند و باید به آنها یاد داده شود و لذا هیچ بهایی به نظرات آنها داده نمی شد. به مرور این طرز نگرش تغییر پیدا کرد و مشاوره هایی با مردم روستایی صورت گرفت. بعد از دهه ۱۹۸۰ میلادی، مشارکت واقعی بطور جدی مطرح شد و با استفاده از رهیافتهای مشارکتی، همه امور مربوط به روستاییان به خود آنها واگذار شد و عاملان توسعه و محققان فقط به عنوان تسهیل گر تلقی شدند و مسئله یابی، تشخیص نیاز، برنامه ریزی، اجرا، ارزشیابی طرحها و برنامه ها به خود روستاییان محول شد "PRA" و PRCA از شیوه هایی هستند که در راستای این تغییر و تحولات برای تحقق مشارکت پایدار مورد استفاده قرار گرفت. PRA مجموعه ای از رهیافتهای روشهایی است که مردم را به تحلیل جنبه ها، شرایط محلی، دانش بومی و زندگی خود قادر می سازد و دارای چند هدف کلی زیر می باشد: (۱) توسعه قابلیتها و استعدادهای گروهی از افراد روستایی برای درک محلی، (۲) طراحی یک سیستم اطلاعاتی درباره شرایط و وضعیت روستا در زمانی محدود، (۳) مشارکت واقعی مردم در طراحی برنامه، (۴) آگاه ساختن سیستم بوروکراسی به نیازهای مردم، قابلیتهای PRA در زمینه های مختلفی از جمله برنامه ریزی توسعه روستایی کاربرد دارد. در راستای تکامل PRA در زمینه برنامه ریزی واقعیت یافته و دستیابی به اطلاعات دقیق و به دور از ارباب، PRCA یا ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی مطرح گردید که در آن با استفاده از تکنیکهای ارتباطی مناسب در ایفای نقش تسهیلگری به شیوه بهتر و مناسب کوشش به عمل می آید. در این مقاله با توجه به اهمیت و کاربرد این رهیافت، به معرفی و مقایسه آن با رهیافتهای PRA و تحقیقات سنتی پرداخته می شود و همچنین از متدولوژی این رهیافت سخن به میان خواهد آمد.

کاربرد

ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی (PRCA)

در برنامه ریزی توسعه روستایی

مهندس کریم نادری مهدی
مهندس هادی ویسی

مقدمه

اولویت را نه به تولید، بلکه به توزیع می داد. با نزدیک شدن دهه ۱۹۸۰ میلادی، تغییری در مفهوم توسعه به وجود آمد و توسعه دارای مفهومی چند بعدی با ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مطرح گردید و پس از این طرز تفکر، در دهه ۱۹۹۰ میلادی، توسعه پایدار ۳ مطرح گردید. تغییر و تحولاتی که در پارادایم توسعه بوجود آمد به تبع خود، تأثیراتی در تفکرات توسعه روستایی ایجاد کرد. در پارادایم متعارف، توسعه روستایی، تقریباً توجه عمده خود را به طور یک بعدی بر رشد تولیدات و گسترش اقتصاد مبتنی بر بازار متمرکز ساخته و تفکر توسعه

به دنبال تغییراتی که در پارادایم توسعه روستایی مطرح گردید، تغییراتی هم در نظرات و ایده های محققان توسعه روستایی به وجود آمد. به این دلیل که سیستمهای سخت و تحقیقات پیمایشی به نتایج قابل قبولی نرسیده بودند. نتایج به دست آمده از این تحقیقات با واقعیات جامعه روستایی بسیار فاصله داشت و نیاز به دستیابی به واقعیتهای زندگی روستا و استفاده از دانش بومی، محققان را به شیوه های جدید تحقیق سوق داد.

با نگاهی به تغییرات مفاهیم توسعه و چگونگی نگرش به مسایل روستایی می توان به این نکته پی برد که نگرش سیستمی و توسعه پایدار که در دهه ۱۹۹۰ میلادی مطرح گردیده، قبل از مطرح شدن، توسط روستاییان از سالیان پیش عملاً برای حفظ و بقای خود به کار گرفته می شده است. بنابراین، روستاییان منبع باارزشی از دانش و اطلاعات درباره واقعیت های محیط هستند که اگر بتوان از آنها در برنامه ریزیهای روستایی بهره برد، پیشرفت قابل توجهی در اجتماعات روستایی حاصل می شود. باید اذعان داشت که هنگامی برنامه ریزی توسعه روستایی جامع و مؤثر خواهد بود که بر مبنای واقعیات و دانش بومی روستاییان استوار باشد و به روشهایی که مردم روستایی می خواهند و یا می توانند آن را انجام دهند، پایه گذاری شده باشد. به منظور تحقق این امر، روشهای ارتباطی متعادل و دوجانبه ای با مردم روستایی مورد نیاز می باشد.

هدف ما ارائه یک مقاله گردآوری شده است تا علاقمندان، پژوهشگران و دانشجویان با رهیافت PRCA آشنا شده و آن را به عنوان یک منبع مورد استفاده قرار دهند.

بعد از دهه ۱۹۸۰ میلادی، مشارکت واقعی بطور جدی مطرح شد و با استفاده از رهیافتهای مشارکتی، همه امور مربوط به روستاییان به خود آنها واگذار شد و عواملان توسعه و محققان، فقط به عنوان تسهیل گر تلقی شدند و مسئله یابی، تشخیص نیاز، برنامه ریزی، اجرا، ارزشیابی طرحها و برنامه ها به خود روستاییان محول شد PRA و PRCA از شیوه هایی هستند که در راستای این تغییر و تحولات برای تحقق مشارکت پایدار مورد استفاده قرار گرفت

روستایی، توسط سازمانهای وسیع و بوروکراتیک که دارای پرسنل حرفه ای هستند، صورت می گیرد و به عنوان متولیان فرآیند توسعه مطرح می باشند (حسینی، ۱۳۷۹).

بعد از کسب تجاربی در طول سالیان، مشخص شد که این گونه تفکر انعطاف ناپذیر و مکانیکی موفقی نیست، پس روی به سوی پارادایم نوین در توسعه روستایی آورده شد که این پارادایم همانا کلی نگرایی به امر توسعه روستایی و دخالت دادن روستاییان بویژه فقرای روستایی در فرآیند توسعه می باشد و "مردم" به عنوان عواملان و

نگاهی اجمالی به تغییرات مفاهیم توسعه و توسعه روستایی

تا اواسط دهه ۱۹۶۰ میلادی، توسعه را فقط رشد کمی یا افزایش درآمد ناخالص ملی^۱ GNP می دانستند. اما با گذشت زمان، جوامع به اصطلاح توسعه یافته با مشکلات اجتماعی از قبیل فقر، نابرابری و بیکاری مواجه شدند و برای مقابله با این مشکل در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی، الگوی حداقل نیازهای اساسی^۲ مطرح شد که این تفکر،

جدول شماره (۱): خلاصه تحول در پارادایم

جدید

- ۱) رشد کیفی.
- ۲) ایجاد فرآیندی برای مشارکت محرومان در تصمیمات.
- ۳) ارزش گذاری به دانش فن آوری بومی و توسعه فن آوری مشارکتی.
- ۴) در نظر گرفتن توسعه به مثابه واقعیت چند بعدی و غالباً غیر ملموس و کیفی که به وسیله مردم تعیین و تبیین می گردد.

قدیم

- ۱) رشد اقتصادی به هر قیمت.
- ۲) توزیع مجدد توسط دولت.
- ۳) انتقال تکنولوژی در کشورهای غنی.
- ۴) ارزش گذاری به جنبه های اقتصادی و ملموس توسعه که به وسیله دولت تعریف می شود.

منبع: شفر (1998)

ایده اصلی توسعه و ظهور رهیافتهای مشارکتی در پاسخ به برخی از معایب ذاتی در فرآیندهای جمع آوری اطلاعات از جوامع مدرن بود. بویژه که تورسیم های توسعه روستایی گرایش و جهت مخالفی نسبت به فقرا داشتند و از طرفی، مقیاس و دقت پرسشنامه ها به جای خود مشکلاتی به وجود می آورد. لذا روشهای مشارکتی بسیاری در زمینه مسائل روستایی به وجود آمدند که در این نوشته فقط با اشاره ای کوتاه به RRA به تشریح PRA و PRCA⁶ پرداخته خواهد شد.

ارزیابی سریع روستایی (RRA)

در پاسخ به ارزیابی که روشهای پیمایشی داشتند، ارزیابی سریع

روستایی مطرح گردید.

روشهای پیمایشی دارای مشکلات زیر می باشند (وندروستیکل، ۱۹۹۸):

(۱) نیاز به نظارت طولانی.

(۲) دارای شکلی سخت و غیر منعطف.

(۳) عدم در نظر گرفتن واقعیتهای

موجود محلی

(۴) دارای فرآیند تجزیه و تحلیل

بیچیده. (۵) عدم توجه و ارزش به مردم بی سواد (نمی توانند پرسشنامه پر کنند).

با توجه به مشکلات فوق، دست اندرکاران توسعه روستایی بتدریج روشهای پیمایشی را کنار گذاشته و در جستجوی روشهای مؤثرتر به RRA رسیدند و این روش باعث بهبود در روشهای پرسشنامه ای گردید و توانست در رابطه با یافتن نیازهای مردم بهتر عمل کند.

منظور از ارزیابی سریع مسائل روستایی مطالعه ای است که توسط یک گروه چند تخصصی حداقل به مدت چهار روز و حداکثر سه هفته به صورت پیشرفته و با استفاده از مشاهده منظم، مصاحبه، عکس، ضبط صوت و فیلم از شرایط محلی برای بررسی و شناخت مسائل روستایی صورت می گیرد. (علی بیگی، ۱۳۷۸)

هدف از این روش، جمع آوری سریع اطلاعات، ضمن حفظ کیفیت و روائی اطلاعات می باشد. هر چند که RRA هنوز به عنوان یک فرآیند اصلی جمع آوری اطلاعات مطرح است؛ ولی ضرورتاً منجر به برنامه ریزی و اجرا در سطح محلی نمی گردد و به عنوان روشی برای سازماندهی مردم در جمع آوری اطلاعات، واکاوی اطلاعات و داده ها در زمان کوتاه تعریف می شود. "رضوانفر" به نقل از "مک کاراکن (Mc Cracken)" چهار مقوله متفاوت را برای RRA بیان نموده که به قرار زیر می باشند (رضوانفر، ۱۳۷۸):

(۱) ارزیابی سریع روستایی اکتشافی^۷

(۲) ارزیابی سریع روستایی موضوعی^۸

(۳) ارزیابی سریع روستایی نظارتی^۹

(۴) ارزیابی مشارکتی روستایی

کارگزاران توسعه عمل می کنند و توسعه" به عنوان یک فرآیند بلندمدت، چند بعدی با نتایج ملموس آبی و غیر ملموس آبی تلقی می شود. (شفر، ۱۹۹۸).

در راستای تغییر در پارادایم توسعه روستایی، شیوه های پژوهش و عملیات آن نیز ضرورتاً دچار تغییراتی شد. این تغییرات منجر به معرفی متدلوژی جدید شد که بر مشارکت مردم روستایی تأکید دارد.

به طور کلی، دکتر حسینی^{۱۰} به نقل از "شفر" نتایج حاصل از تغییر در پارادایم توسعه را در عرصه عمل بشرح زیر بیان کرده است (حسینی، ۱۳۷۹):

- تجدیدنظر در عقاید و بینشهای نادرست مبنی بر شناخت تواناییهای کشاورز سنتی و اعتراف به ظرفیتهای، استعدادها و تجربه کارآمد وی در فرآیند تحلیل و ارزیابی مسائل.

- تجدیدنظر در باورهای مبتنی بر مطلق بودن و جامعیت دانش علمی نوین و اعتراف به اهمیت، ارزش و اعتبار دانش بومی در کشاورزی به عنوان دانش مدرن.

- تجدیدنظر در جامعیت و مطلق بودن پارادایم تحقیق کمی و روی آوردن به پارادایم تحقیق کیفی، عمل گرا، مشارکتی (شکل گیری و گسترش روشها یا رهیافتهایی مانند RRA4 PRA5, Action Research).

- اثبات عدم کفایت و کارایی الگوها و شیوه های مشارکت جویانه صوری، سطحی و شعاری با اعتراف به اهمیت و ضرورت مشارکت واقعی (تعاملی) کشاورز به عنوان یک عنصر تعیین کننده و جزء لاینفک از فرآیند توسعه روستایی.

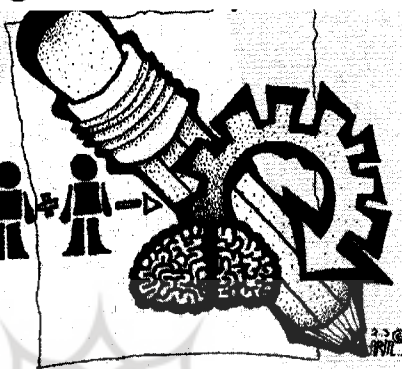
- اعتراف به مسائل و نیازهای جامعه روستایی (بویژه افشار محروم و زنان) و نارساییهای جدی در دانش، مهارت و بویژه طرز تلقی و نگرش آنها در ارتباط با روستاییان.

روند تاریخی مشارکت

در ساختارهای سنتی توسعه روستایی به مشارکت مردم محلی کمتر بها داده می شد. تصمیمات از قبل اتخاذ شده و کمتر از مردم نظرخواهی می شد، به طوری که در این فرآیند از بالا به پایین، توانایی دستیابی به نتایج عملی و حل مشکل کمتر فراهم می گشت.

قبل از دهه ۱۹۸۰ میلادی، بعضی از روشهای جمع آوری اطلاعات از مردم محلی وجود داشت که در برنامه ریزی پروژه از آنها استفاده می شد به طوری که می توان آنها را در قالب واژه های "مشاوره" نام برد. این نوع از مشاوره ها طوری نیست که مردم محلی بتوانند به طور مستقیم و مشارکتی به ارزیابی و برنامه ریزی بپردازند. (سوان سون، ۱۹۹۷)

در طول دهه ۱۹۸۰ میلادی، بیشتر بر یافتن راه حل مشکلات برای فرد توسط خودش تأکید می گردید، زیرا آنها نیازها و شرایط خود را بهتر درک کرده و برای دستیابی به توسعه، مشارکت می کردند. در همین راستا بود که رهیافتهای مشارکتی ظهور پیدا کردند. (سوان سون،

ارزیابی مشارکتی روستایی PRA

در جایی که سیستم تصمیم گیری سلسله مراتبی، بالا به پایین و سنتی است و هر مرحله با مرحله بعد ارتباط دارد، PRA می تواند با فراهم آوردن بازخورد مداوم در این ساختار، تعدیل و توازن ایجاد کند. وقتی از PRA به عنوان وسیله جمع آوری اطلاعات استفاده می گردد و یا به عنوان ابزار تحقیق از آن یاد می شود، مهم است که اهداف مشخص گردند و تفاوت های آن را از فرآیندی که منجر به طراحی برنامه و اجرا و سرانجام ارزیابی و نظرات محلی می گردد، معلوم نمایند.

ارتباطات توسعه ای

روستاییان منبع عظیم و با ارزشی در جهت توسعه جامعه خود می باشند که دارای ایده ها، دانش، اطلاعات، قابلیت ها و نگرش های خاص خود می باشند و دستیابی به این دانش و اطلاعات و پی بردن به نگرش ها و ایده ها و استفاده از این قابلیت ها در جهت توسعه روستایی با سیستم سخت و بوروکراتیک میسر نمی گردد. به منظور دستیابی و استفاده از این منابع عظیم و ارزشمند، برقراری ارتباط مؤثر با روستاییان مورد نیاز است. روش ارتباط با مخاطبان در تحقیقات اجتماعی، نقش بسیار مهمی برای رسیدن به نتیجه صحیح دارد. اگر بتوان ارتباط صحیح با مخاطبان روستایی برقرار نمود، نتایج تحقیق، پایه ای صحیح برای برنامه ریزی توسعه خواهد بود. به همین دلیل است که به جهت اهمیت

(PRA) بر اساس تجارب حاصل از RRA به وجود آمد که بیشتر بر فرایندها و راهبردهای مورد استفاده به وسیله مصلحان روستایی تمرکز دارد. ابزار بسیار ساده ای است که می تواند توسط مصلحان روستایی برای یادگیری واقعیت های بیشتری از زندگی مردم محلی مورد استفاده قرار گیرد PRA. مردم محلی را قادر می سازد تا تحلیلهای خود را ارائه دهند به طوری که برای آنها معنی دار باشد و به موجب آن مشارکت بیشتری را از خود نشان دهند. با وجود آنکه مصلحان روستایی، بیشتر نقش تسهیل گری دارند ولی از دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، بر فرآیند تسهیم و توسعه در داخل جامعه مورد نظر تأکید گردید.

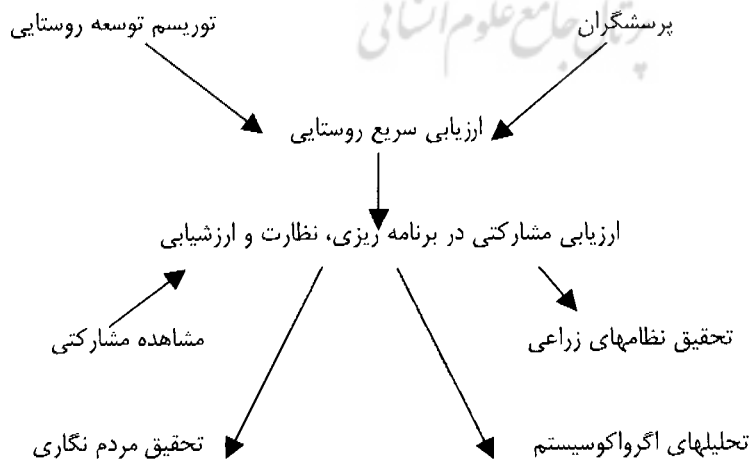
ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA) فرآیندی است که طی آن مردم محلی در تحلیل و تفسیر شرایط خود سهیم شوند. مردم محلی مشارکت کنندگانی هستند که نقش رهبری را در جمع آوری، تحلیل، تفسیر و ارائه اطلاعات دارند. آنها بینشها و دانشهای توسعه ای را به مروجان و متخصصان می رسانند. PRA فرآیند جمع آوری اطلاعات درباره روستاست که به وسیله خود مردم روستا و دخالت آنها تحلیل می گردد و به جای مصاحبه با چند روستایی، از گروههای بررسی و مصاحبه ای استفاده می گردد. (احمدوند، ۱۳۷۹)

جدول شماره (۲): تعریف و منشاء PRA

PRA چیست؟

ارزیابی مشارکت روستایی به صورت زیر تعریف می شود:
مجموعه ای پویا از رهیافتها و روشهای مورد استفاده که مردم را به تحلیل جنبه ها و شرایط محلی و دانش بومی و زندگی خود قادر می سازد. از طریق PRA، گروههای روستایی و شهری قادر به تعمیم اولویتهای و تصمیم گیری درباره آینده خود می گردند.

از PRA چگونه استفاده می گردد؟

منبع: کارولی (۱۹۹۶)

(PRA) بر اساس تجارب حاصل از RRA به وجود آمد که بیشتر بر فرایندها و راهبردهای مورد استفاده به وسیله مصلحان روستایی تمرکز دارد.

ارتباطات در توسعه از آن به عنوان ارتباطات توسعه ای نام برده می شود. به تعبیری دیگر، ارتباطات با روستائیان، ارتباطات حمایت کننده توسعه نامیده می شود.

ارتباطات حمایت کننده توسعه، نوعی علم اجتماعی چندگانه و بر مبنای ارتباطات حرفه ای است که به نقش ارتباطات در توسعه جهان سوم می پردازد و در این مقاله به نوعی می توان گفت به نقش ارتباطات در توسعه روستاهای محروم پرداخته می شود. (کرمی، ۱۳۷۳)

زایر "نقش اصلی ارتباطات حمایتی را کمک به ایجاد محیط لازم انسانی برای موفقیت برنامه ها و پروژه های توسعه می داند. (کرمی، ۱۳۷۳)

"ارسکین چیلدرز" ارتباطات حمایت کننده توسعه را رشته ای در برنامه ریزی و اجرای توسعه می داند که در آن سازه های رفتاری انسانی در طراحی پروژه های توسعه و اهداف آنها به گونه ای بسنده مورد توجه قرار می گیرد (کرمی، ۱۳۷۳).

این ارتباطات نشان می دهد که پیامهای نامناسب توسعه از نظام یاری رسان به نظام یاری گیرنده نرسیده است و به نظر می رسد که مسئله اصلی، همچنان در ارتباط با سوء برداشتهای فرهنگی، راهبردهای نامناسب توسعه و شیوه های ضعیف ارتباطات می باشد.

در تعاریف و مطالب بیان شده، بیشتر بر ایجاد محیط مناسب انسانی برای فعالیت و مشارکت مردم در توسعه تأکید شده و به نوعی این محیط تأمین کننده

زمینه ارتباطات مؤثر با روستائیان را فراهم می کند و این ارتباطات مؤثر، جامعه روستایی را در راه توسعه حمایت خواهد کرد. پس به طور تلویحی، این نوع ارتباطات بر مشارکت مردم روستایی در برنامه ریزی، اجراء و ارزیابی پروژه های توسعه تأکید می نماید.

روش جدیدی که به نوعی در زمینه ارتباطات مؤثر و حمایت گر توسعه به وجود آمده، ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی (PRCA) است که در ادامه به طور مفصل درباره این رهیافت و مقایسه آن با رهیافتهای دیگر بحث خواهد شد.

روش های مشارکتی در دهه ۱۹۸۰ پدیدار شدند و از همان زمان هر یک به نوعی مورد استفاده قرار می گرفتند. روش PRCA در واقع ریشه در دل همین روش های مشارکتی دارد.

ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی (PRCA)

● پیشینه تاریخی PRCA

با توجه به مشکلاتی که روشهای پیمایشی داشت، دست اندرکاران توسعه به فکر معرفی روشهای مؤثرتری برای برخورد با مردم روستایی برآمدند که اکثر آنها کم سواد یا بی سواد هستند. بعد از مطالعات و

آزمون روشهای مختلف، به روشهای گفتگوی رودررو پرداختند، که همانا روشهای مشارکتی بود. در همین راستا، RRA یکی از روشهایی بود که استفاده شد و بهبود بسیاری در روشهای پرسشنامه ای ایجاد کرد به طوری که توانست در یافتن نیازهای مردم بهتر عمل کند. به مرور ارزیابی مشارکتی روستایی (PRA) و بعداً یادگیری و عمل مشارکتی (PLA) از دل RRA بیرون آمدند. PRA و PLA جزئیات زیادی را شناسایی کرده اند که محققان و متخصصان موضوعی به آن نیاز دارند. (وندروستیکل، ۱۹۹۸)

PRCA در زمینه های مختلفی کاربرد دارد و استفاده می شود. با وجود اینکه بیشتر این تکنیکها از ارتباطات سرچشمه گرفته اند؛ اما به

طور خاصی در زمینه ارتباطات استفاده نشده است. پس ارزیابی مشارکتی روستایی (PRCA) به وجود آمد تا اشتباهات تئوریک گذشته را جبران کند.

PRCA اولین بار در سال ۱۹۹۵ میلادی به وسیله یک تیم متخصص ارتباطات استفاده شد که در سازمان آموزش بزرگسالان دانشگاه زیمباوه کار می کردند (وندروستیکل، ۱۹۹۸). به طور کلی، PRCA از رهیافتهای مشارکتی، ارزیابی روستایی (PRA)، یادگیری و عمل مشارکتی (PLA) تشکیل شده است و روش های تحقیق کمی و کیفی که در مردم نگاری به کار می رود را عاریه گرفته است. همچنین شامل ایده ها و تکنیکهای رهیافت چار چوب منطقی 10(LFA)، برنامه ریزی پروژه ای هدف محور (OOPP)11 و تبادل اجتماعی

PRCA اولین بار در سال ۱۹۹۵ میلادی به وسیله یک تیم متخصص ارتباطات استفاده شد که در سازمان آموزش بزرگسالان دانشگاه زیمباوه کار می کردند. به طور کلی، PRCA از رهیافتهای مشارکتی، ارزیابی روستایی (PRA)، یادگیری و عمل مشارکتی (PLA) تشکیل شده است و روش های تحقیق کمی و کیفی که در مردم نگاری به کار می رود را عاریه گرفته است.

می باشد. (وندروستیکل، ۱۹۹۸)

مفهوم ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی (PRCA)

ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی (PRCA)، یک رهیافت پژوهش مشارکتی و ارتباطی است که سعی دارد با تلفیق روشهای کمی و کیفی، ضمن بهره گیری از نظریات علمی و فنی کارگزاران توسعه، تحلیل و تجارب مردم بومی منطقه، به اطلاعات دقیق و مناسب دست یافته و به طراحی و تدوین یک برنامه واقعی بپردازد که در شناسایی مولفه های ضروری و مورد نیاز برنامه ها و راهبردهای ارتباطی مؤثر در توسعه از مشارکت مردم استفاده می کند. اساس و پایه این روش در تولید اطلاعات و نوشتن طرح ارتباطی بر مبنای فنون دیداری، گفتگو و کار گروهی استوار است.

"PRCA" یک رهیافت مشارکتی در ارتباطات است و بر اساس تعریف ارتباط "به وجود آمده است که می گوید: ارتباط فرآیندی است که در آن ایده ها، اطلاعات، نقطه نظرات و تجارب افراد یا گروهها در یک فرآیند تبادل متقابل به همدیگر منتقل می گردد (مانور، ۱۹۹۴).

ادراکات در امور ارتباطی نقش کلیدی ایفاء می کنند. بنابراین در پژوهشهای ارتباطات نیاز است که مشخص شود پروژه و جامعه از مسائل و موضوعهایی که دوباره باید حل شوند، دریافتهای متفاوت ندارند.

PRCA برای تهیه برنامه های ارتباطی در توسعه روستایی گسترش پیدا کرده است؛ زیرا این روش بر پایه واقعتهای جوامع روستایی استوار است و اصلاً برای این گسترش پیدا کرده که برنامه های ارتباطی توسعه روستایی را بر واقعتهای جامعه روستایی استوار سازد، هر چند با تحقیق در ادراکات مردم روستایی و دانش محلی می توان به این حقیقت که بسیاری از جوامع، راههایی برای پنهان کردن اطلاعات و احساسات واقعی خود از افراد خارجی پیدا کرده اند، بویژه زمانی که افراد خارجی نمی توانند با ساختار روستایی تعامل داشته باشند. (وندراستیکل، ۱۹۹۸).

کشف ادراکات مردم روستایی و اینکه دانش محلی آنها بر چه حقیقتی استوار است، کار مشکلی می باشد و از آنجایی که راههای توسعه اجتماعات مختلف روستایی متفاوت بوده و درک دلیل واقعی توسعه و توسعه نیافتگی به ارتباط متقابل مصلحان توسعه با افراد جوامع مختلف نیاز دارد و اگر مصلحان بیرونی نتوانند ارتباط متقابل صحیحی برقرار کنند، آنگاه دلیل توسعه یافتگی اجتماعات بر مصلحان پوشیده خواهد ماند و آنها نمی توانند تصورات و واقعتهای گذشته را (که عامل توسعه هر اجتماعی بوده) بررسی کنند.

مردم روستایی در مواقعی بنحوی با مصلحان بیرونی تبادل نظر می کنند بدون اینکه واقعیت گذشته را آشکار نمایند. آسکرافت (۱۹۸۷). این توانایی مردم روستایی در رفتار با مصلحان بیرونی بدون فاش کردن واقعتهای خودشان، حقه مؤدبانانه نام دارد. (وندرستیکل، ۱۹۹۸). برای غلبه بر این نوع رفتار مردم روستایی، PRCA روش دیداری و تکنیکهای جمعی را به منظور جمع آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات به کار می گیرد و حقه را می شکند (وندرستیکل، ۱۹۹۸). این یکی از مزایای استفاده از PRCA می باشد و مزیت دیگر اینکه با استفاده از تکنیکهای منطبق با شرایط^{۱۲} که در این روش به کار می رود، لزومی به باسواد بودن شرکت کنندگان احساس نمی شود. پس این شیوه پژوهش می تواند ادراک اعضای جامعه را آشکار نماید و وقتی که واقعتهای آشکار گردید، برنامه ها و فعالیتهای توسعه روستایی بر مبنای واقعتهای آن اجتماع روستایی پایه گذاری خواهد شد و این برنامه و فعالیتهای پاسخگو بر نیازهای محسوس واقعی، تواناییهای واقعی و دانش محلی آن اجتماع خواهد بود.

تحقیقات ارتباطی سنتی

در تحقیق ارتباطی سنتی، ارتباطات یک جریان خطی است. در این

گفتگو و تبادل نظر مردم روستایی با همدیگر و با دست اندرکاران توسعه را تسهیل می کند. در PRCA ارتباط یک فرآیند دو بعدی و متقابل در نظر گرفته می شود که در آن نظر افراد شرکت کننده با اهمیت تشخیص داده شده و منبع با اهمیت و با ارزشی برای کسب آگاهی می باشد. پس انفعالی در این فرآیند وجود ندارد، زیرا متدلورژی این فرآیند به همکاری فکری همه افراد دخیل یا شرکت کننده نیاز دارد تا به آگاهی و درک عمومی برسند و برای رسیدن به این امر از اصول ارتباطات استفاده می کند. در واقع در این روش، اصطلاح توسعه ارتباطات روستایی مطرح می گردد که به توصیف شکلی از ارتباط می پردازد که به توسعه روستایی کمک می کند.

امروزه، مفهوم توسعه ارتباطات روستایی از جریانی خطی به جریانی تعاملی تغییر یافته است. در برنامه ریزی ارتباطی خطی فرض بر آن بود که معمولاً مرکزی در مناطق خاص به وجود می آید و دانش و اطلاعات به گونه ای متمرکز و هدایت شده به سایر نقاط می رسند. اما بعد از دهه ۱۹۶۰ میلادی، این طرز نگرش به شدت مورد انتقاد قرار گرفت و به این شکل تغییر پیدا کرد که دانش، منابع و نوآوری از منابع خارجی نشأت نمی گیرند؛ بلکه ارتباطات به بررسی منابع موجود، بسط و گسترش فن آوری بومی و برنامه ریزی از پایین به بالا و مشارکت مردمی استوار بوده و تأکید می ورزد (شجاعی، ۱۳۷۷).

نتیجه اینکه PRCA برای ایجاد گفتگوی گروهی در اجتماعات روستایی به منظور شناسایی و تجزیه و تحلیل مشکلات، نیازها، دانش و عرف محلی به کار می رود. در خلال این گفتگوی گروهی به نگرشها، احساسات موجود در اجتماع و درک و تصور اجتماع از مسائل توسعه پی برده می شود.

البته این روش برای تعیین وجه تمایز اجتماعات و گروههای مختلف به کار رفته و جزء به جزء الگوهای زندگی و شبکه های ارتباطی گروههای مختلف را معین می کند. بالاخره PRCA یعنی:

- ۱) دریافت صادقانه ترین پیامها، اطلاعات، دانش و ایده ها از مردم بر مبنای اصول ارتباطی.
- ۲) تشویق مردم به اندیشیدن در مورد مسائل خود به جای انتخاب تحمیلی یکی از راه حلها
- ۳) تشخیص نیازها و قابلیتها توسط خود مردم روستایی.
- ۴) سازماندهی افراد روستایی در گروههای متعامل به منظور برقراری ارتباطات مؤثر، یافتن مشکلات و طرح ریزی اقدامهای مورد نیاز برای رفع مشکلات بر مبنای منابع موجود توسط خود روستاییان.
- ۵) خلاقیت، پشتکار و خودجوشی به جای تقلید، تحمیل و انفعال.

ادراکات و ارتباطات

مشارکت مردم روستایی و اجتماع صورت می گیرد و اقدامهایی که توسط مخاطبان صورت می گیرد بر مبنای ملاکهای تعیین شده توسط محقق استوار می باشد و مردم روستایی به صورت منفعل، گیرنده پیام می باشند و اجتماع روستاییان هیچ گونه نقشی در نتیجه تحقیق نداشته و محقق تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه نتایج تحقیق را توسط مصلحان بیرونی انجام می دهد.

در پذیرش نتیجه تحقیق، نظر محقق ملاک اصلی است و هیچ توجهی به نظر جامعه نمی شود به طوریکه بر یافتن راههای تغییر بیش و رفتار مخاطبین تاکید دارد و روش جمع آوری اطلاعات در آن به روش پرسشگری است.

نوع ارتباط، فرض بر آن است که معمولاً مرکز یا افرادی وجود دارند که دانش و اطلاعات را به گونه ای متمرکز و هدایت شده به سایر نقاط می فرستند. (شجاعی، ۱۳۷۷)

در این نوع تحقیقات، ارتباطات فرآیندی یک جانبه است و اغلب پیامها حاوی دستورات، پیشنهادات و قوانینی بوده اند تا مردم را به شیوه ها و رفتارهای خاص و هدایت شده ای ترغیب کنند. در این روش، مشارکت مردم به مثابه مولفه ای منفعل، فاقد اراده و ناآگاهانه پنداشته شده است (شجاعی، ۱۳۷۷).

در این تحقیقات، تنها به شناسایی بهترین راه انتقال پیام و طراحی چگونگی انتقال پیام از جانب متخصصان بیرونی به روستاییان و مردم محلی پرداخته می شود و برنامه ریزی ارتباطی به طور رسمی و بدون

جدول شماره (۳): دستورالعملی برای توسعه مهارتهای ارتباطی در PRCA

این رویه ها مجموعه ای از راهنماییهای ارتباطی می باشد که برای آموزش و پیگیری فنی در پروژه های توسعه طراحی گردیده است.

این برنامه حاوی یک کارگاه عملی (کارگاه عملی مشارکتی) با اهداف زیر می باشد:

- ۱) ارتقای مهارت ارتباطی شرکت کنندگانی که از PRCA استفاده می کنند به طوری که به گروههای مورد نظر پروژه اجازه داده می شود تا برپای شناسایی، تجزیه و تحلیل و توسعه راهبردهای مؤثر ارتباطی مشارکت نمایند.
  - ۲) شناسایی و به کار گیری ابزارهای ارتباطی که با فرهنگ اجتماع روستایی مورد نظر سازگار باشد به طوری که برای رسیدن درک متقابل در کار بین پرسنل پروژه و اجتماع روستایی ضروری می باشد.
  - ۳) این برنامه، مردم روستایی را (که پروژه های توسعه روستایی را به کار می برند) قادر می سازد تا طرح ریزی اجرای برنامه های ارتباطی چند جانبه را که باعث ترقی ایده ها و اعمال می شود خود به عهده بگیرند.
  - ۴) افزایش مساعدت و همکاری مشارکت کنندگان در برنامه برای انتقال رهیافت مشارکتی به اعضای سایر پروژه ها که در زمینه ارتباطات فعالیت دارند.
  - ۵) افزایش مساعدت و همکاری مشارکت کنندگان برای نظارت و ارزشیابی تأثیر این برنامه.
- زمان یک دوره برای توسعه مهارتهای ارتباطی، ۱۰ هفته می باشد که به طور متناوب شامل ۳ ماه می شود.
- سه هفته کارگاه در مرکز برگزار می گردد که در طول این مدت، شرکت کنندگان متدلوژی PRCA را یاد می گیرند و یک دوره عملی و تمرین با اجتماعات محلی را تجربه می کنند.
  - شرکت کنندگان در طول یک ماه، هفت کاربرد عملی تکنیکهایی را که یاد گرفته اند در محلی که آن پروژه در آن اجتماع روستایی صورت گرفته، می آموزند و عملاً به کار می برند.
  - شرکت کنندگان در طول یک ماه، کاربرد عملی تکنیک های آموخته شده را در محلی که آن پروژه در آن اجتماع روستایی صورت گرفته، می آموزند و عملاً به کار می برند.
  - شرکت کنندگان سه هفته باقی مانده را از کارگاه به مرکز برمی گردند و نتایج و آموخته ها را تجزیه و تحلیل می کنند و از نتایج به دست آمده برای طراحی یک راهبرد مشارکتی ارتباطی (که بهترین پاسخ به نیازهای اجتماع و بهترین تصمیم با توجه به اجتماع مورد بررسی می باشد) استفاده می کنند.

نتایج این برنامه عبارت اند از:

- ۱) اعضا کاملاً شناخت پیدا کرده و فوراً به طور رسمی رشته عملیات مورد نیاز را طراحی می کنند.
- ۲) همه شرکت کنندگان، مهارتهای دائمی قابل استفاده برای عملیات آینده را کسب کرده اند. البته راهنماییها و آموزشهای پیگیری (بعدی) توسط تکنیکهای دیداری و گردش علمی برای بالا بردن سطح مهارت و تخصص افراد در امور ارتباطی توسط مرکز مهیا می باشد.

تفاوت PRCA و تحقیقات ارتباطی سنتی

PRCA با تحقیق ارتباطی سنتی تفاوت دارد؛ چرا که PRCA کاملاً مشارکتی بوده و مردم را قادر می‌سازد تا به طور واقعی در تصمیم‌گیریها و فعالیتهای مربوط به توسعه (که به طور مستقیم در زندگی آنها تأثیر می‌گذارد) شرکت نمایند. مردم روستایی تجارب و دانش خود را از شروع تا پایان فرآیند PRCA در اختیار محققان قرار می‌دهند و در اموری از قبیل جمع‌آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات، مشکل‌یابی، اولویت‌بندی مشکلات و غیره مشارکت فعالانه‌ای دارند.

تحقیقات ارتباطی سنتی به PRCA شباهتی ندارد؛ زیرا در این نوع تحقیق تنها به شناسایی بهترین راه انتقال پیام و طراحی چگونگی انتقال

تفکر و عمل متقابل را در شرایط زندگی پیچیده و در حال تغییر می‌آموزند. همچنین، نسبت به انواع عوامل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که مانع رسیدن آنها به اهداف می‌باشد، آگاه می‌شوند و اغلب از مهارتهایی که جدیداً کسب نموده‌اند در بسیج نیروی خود برای از میان برداشتن موانع استفاده می‌کنند (وندراستیکل، ۱۹۹۸).

تفاوت بین PRCA و سایر روشهای تحقیق مشارکتی

PRCA به خانواده روشهای مشابهی از قبیل PRA، RRA، PLA و سایر روشهای مشارکتی تعلق دارد. با این حال در نوع خود بی‌نظیر است؛ زیرا هم بر مطالعه سیستمهای ارتباطی سنتی و مدرن ارتباطی در

جامعه تمرکز دارد و هم به شکل‌گیری راهبردها و مواد ارتباطی برای بهبود روند تبادل اطلاعات و دانش در میان شرکت‌کنندگان مختلف تأکید دارد (وندراستیکل، ۱۹۹۸). جدول شماره ۸ اختلاف بین PRCA و PRA و تحقیقات سنتی را نشان می‌دهد.

به طور کلی از جدول مقایسه سه روش در بالا، نکات بسیار مهمی استخراج می‌شود که در ذیل مورد بحث قرار می‌گیرد:

۱) کل‌نگری یا نگرش سیستمی در مقایسه با دو روش دیگر، یکی از نقاط قوت PRCA که توانسته نقاط ضعف PRA و تحقیق ارتباط سنتی را برطرف کند نگرش سیستمی یا کل‌نگری به مسائل روستایی می‌باشد. محققان مسائل روستایی به این نتیجه رسیدند که برنامه‌ریزی، اجرا، تصمیم‌گیری و ارزیابی مسائل روستایی با دید جزء نگر و غیر سیستمی موفقیت‌آمیز نبوده است، بنابراین در این روش بر استفاده از روشهای کل‌نگر و سیستمی روی آورده و در راستای استفاده واقعی از این نگرش،

توجه به مسائل ارتباطی ضروری می‌باشد که PRCA در مقایسه با دو روش دیگر بخوبی توانسته به این موفقیت نائل گردد.

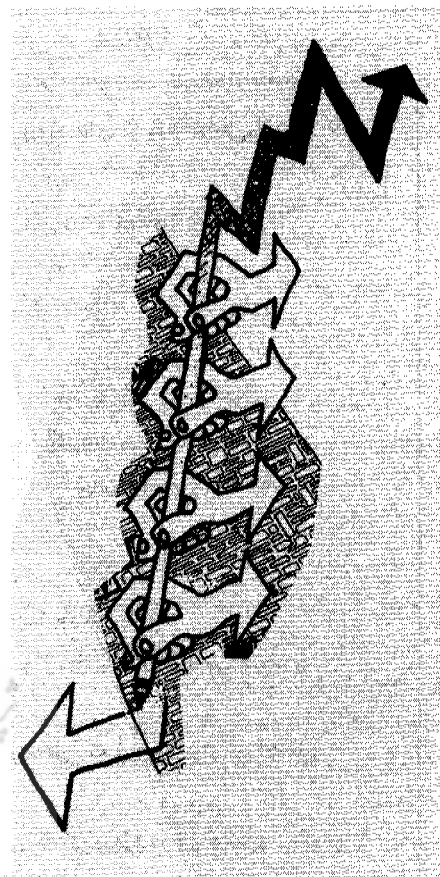
۲) اهمیت ارتباطات

اگر بتوان ارتباط صحیح با مخاطبان روستایی برقرار نمود، نتایج تحقیق، پایه‌ای صحیح برای برنامه‌ریزی توسعه خواهد بود. پس خود ارتباطات یک نکته اساسی است که در PRCA به آن توجه ویژه‌ای می‌شود. در تحقیقات ارتباطی سنتی با وجود اینکه موضوع اصلی ارتباطات است اما به ارتباطات واقعی توجهی نمی‌شود.

۳) مشارکت پایدار

مشارکت پایدار، یکی دیگر از مقوله‌هایی است که مورد تأکید PRCA می‌باشد. در واقع در این روش، محقق تسهیل‌کننده است

مردم روستایی در مواقعی بنحوی با مصلحان بیرونی تبادل نظر می‌کنند بدون اینکه واقعیت گذشته را آشکار نمایند. این توانایی مردم روستایی در رفتار با مصلحان بیرونی بدون فاش کردن واقعیتهای خودشان، "حقه مؤدبانه" نام دارد. برای غلبه بر این نوع رفتار مردم روستایی، PRCA روش دیداری و تکنیکهای جمعی را به منظور جمع‌آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات به کار می‌گیرد و حقه را می‌شکند

پیام به مخاطبان روستایی پرداخته می‌شود که این فرآیند در PRCA صادق نیست، به طوری که PRCA به مردم روستایی کمک می‌کند تا بهترین راهبردها و مطالب ارتباطی را شناسایی کرده و به کار گیرند و همچنین مردم روستایی را قادر می‌سازد که خود آنها نیازهای اجتماعی، مشکلات، دانش بومی، فرصتها، قابلیتها و راه‌حلهای مشکلات خود را بیان کنند.

در فرآیند PRCA، مردم عامل و صاحب اصلی فرآیند توسعه در نظر گرفته می‌شوند و در مرکز برنامه‌های توسعه قرار می‌گیرند. PRCA چیزی بیشتر از یک مدل‌سازی پژوهشی می‌باشد و علاوه بر مشخصه‌های پژوهشی آن، یک فرآیند آموزشی جهت توانمندسازی اجتماع است. هنگامی که PRCA انجام می‌شود، مردم راههای جدید

جدول شماره (۴): مقایسه PRCA، PRA و تحقیقات ارتباطی سنتی

PRA	PRCA	تحقیق ارتباطی سنتی
<p>تحقیقات جزء نگر که به نیازها، فرصتها، مشکلات و راه حل‌های جامعه، بدون توجه به مسائل ارتباطی می پردازد.</p> <p>مشارکتی: محقق تسهیل کننده است و مردم را قادر می سازد تا در تحقیق (که مربوط به خود آنهاست) سهیم شده و خود آنها، این تحقیق را برعهده بگیرند و تجزیه و تحلیل آن را طوری هدایت می کند تا به یک فعالیت محلی پایدار منجر شود و علاوه بر اینها، این شیوه باعث بهبود ارتباطات می گردد.</p>	<p>تحقیقات کل نگر که به نیازها، فرصتها، مشکلات و راه حل‌های جامعه به اندازه موضوعات، شبکه ها و سیستمهای ارتباطی تحقیق توجه می شود.</p> <p>مشارکتی: محقق تسهیل کننده است و مردم را قادر می سازد تا در تحقیق (که مربوط به خود آنهاست) سهیم شده و خود آنها، این تحقیق را بر عهده بگیرند و تجزیه و تحلیل آن را طوری هدایت می کند تا به یک فعالیت محلی پایدار منجر شود و علاوه بر اینها، این شیوه باعث بهبود ارتباطات می گردد.</p>	<p>تحقیقات جزء نگر که فقط به موضوعهای ارتباطی می پردازد.</p> <p>غیر مشارکتی: محقق به دنبال اطلاعاتی است که مورد نیاز تحقیق می باشد و نیاز به یادگیری آن دارد و خود شخصاً این کار را دنبال می کند و علاوه بر این به مسئله ای می پردازد که مورد علاقه خودش می باشد و تحقیقات در آن زمینه مقدر می باشد.</p>
<p>به مردم اختیار داده می شود و آنها را در استفاده از ظرفیتهای جامعه توانمند می نماید و این ظرفیتهای را بالا می برد.</p>	<p>اختیار دادن به مردم و توانمندی آنها، استفاده از ظرفیتهای جامعه و بالا بردن این ظرفیتهای وجود درک متقابل بین محققان با مردم و مردم با همدیگر</p>	<p>نبود درک متقابل بین محقق و مردم و از ظرفیتهای جامعه استفاده نمی شود.</p>
<p>به الحاق برنامه ریزی توسعه با جامعه منجر می شود.</p> <p>با جوامعی که صرفاً بر اساس ارزشهای محلی از هم متمایز شده اند، ارتباط دارد. "مردم" مشارکت فعالی در فرآیند تولید و تجزیه و تحلیل اطلاعات دارند.</p>	<p>به الحاق برنامه ریزی توسعه با برنامه ارتباطات و جامعه منجر می شود</p> <p>در اثر تعامل با گروههای مشخص شده که بر اساس یک مشکل معمول و دسته بندی شده بر حسب معیار خود مردم رفتار می کند "مردم" در فرآیند تولید و تجزیه و تحلیل اطلاعات، مشارکت فعالی دارند.</p>	<p>برنامه ریزی ارتباطی به طور رسمی و بدون مداخله جامعه صورت می گیرد</p> <p>با مخاطبان بر حسب معیار تعیین شده توسط محقق رفتار می شود. مردم به صورت منفعل گیرنده پیامها هستند و به صورت عامل فعال عمل نمی کنند.</p>
<p>نتایج ارزیابی توسط جامعه ارائه می شود.</p>	<p>نتایج ارزیابی توسط جامعه ارائه می شود.</p>	<p>جامعه هیچ نقشی در نتیجه تحقیق ندارد و محقق تجزیه و تحلیل و ارائه نتایج را توسط عوامل بیرونی انجام می دهد.</p>
<p>نتایج تحقیق مورد قبول جامعه بوده و به جامعه اختصاص دارد و توسط جامعه نگهداری می شود.</p>	<p>نتایج تحقیق مورد قبول جامعه بوده و به جامعه اختصاص دارد و توسط جامعه نگهداری می شود.</p>	<p>نتایج تحقیق مورد قبول محقق بوده و به او اختصاص دارد و بدون توجه به نظر جامعه، محقق نتیجه تحقیق را نگهداری می کند.</p>
<p>در تولید، تحلیل و ارائه اطلاعات بر استفاده از روشهای دیداری تأکید دارد.</p>	<p>در تولید، تحلیل و ارائه اطلاعات بر استفاده از روشهای دیداری تأکید دارد.</p>	<p>در تهیه اطلاعات بر استفاده از روشهای شفاهی و سؤال پرسی تأکید دارد.</p>
<p>بر تغییر بینش و رفتار بین تسهیلگران تأکید دارد.</p>	<p>بر تغییر بینش و رفتار بین تسهیلگران تأکید دارد.</p>	<p>بر یافتن راههای تغییر بینش و رفتار مخاطبین تأکید دارد.</p>
<p>بر دانش، مهارت و قابلیتهای مردم محلی در حل مساله تأکید دارد.</p>	<p>بهترین راه ایجاد درک متقابل بین مردم محلی و دست اندرکاران توسعه را جستجو می کند تا برای حل مؤثرتر مسائل، قابلیتهای محلی را با دانش و مهارتهای خارجی پیوند دهد.</p>	<p>بر بهترین راه و مؤثرترین راه انتقال متخصصان خارجی به درون جامعه محلی تأکید می کند.</p>

* اقتباس از "وندراستیکل" (۱۹۹۸)

و مردم روستایی کلیه امور خود را انجام می دهند. تأکید اصلی این روش بر ارتباطات و شیوه های ارتباطی مؤثر با روستائیان می باشد؛ زیرا بدون توجه به مسائل ارتباطی، برخورد با روستائیان به طور صوری بوده و مشارکت آنها غیر پایدار خواهد بود. در PRA بر مشارکت مردم بدون تأکید بر مسائل و روشهای ارتباطی پرداخته می شود و در تحقیق ارتباطی سنتی، صرفاً بر اساس صلاح حدید و نیاز محقق، کارها صورت می گیرد و به مشارکت مردم توجهی نمی شود.

(۴) تعامل و برنامه ریزی مشترک

تعامل برای درک متقابل، مورد تأکید PRCA می باشد به طوری که گروههای روستایی با همدیگر و با محقق به تعامل پرداخته و به درک واحدی از مسائل، نیازها و قابلیتهای روستا رسیده و برنامه ریزی مشترک و اقدامهای مورد نیاز برای رسیدن به هدف را همین گروههای متعامل انجام می دهند. در PRA به درک متقابل توجهی نشده و در تحقیق ارتباطی سنتی، مشارکت معنایی ندارد.

(۵) پیوند دادن قابلیتهای محلی با

دانش و مهارتهای مصلحان بیرونی در واقع، PRCA بهترین راه ایجاد درک متقابل بین مردم محلی و دست اندرکاران توسعه را جستجو می کند و این امر به منظور پیوند دادن قابلیتهای محلی با دانش و مهارتهای

مصلحان بیرونی برای حل مؤثرتر مشکلات می باشد در حالی که در PRA به درک متقابل مردم و دست اندرکاران توسعه، دانش و تجارب مصلحان بیرونی توجهی نشده و فقط بر یادگیری و تغییر بینش و رفتار مصلحان بیرونی تأکید شده است و این در حالی است که در تحقیق ارتباطی سنتی بر یافتن راههای انتقال دانش از متخصصان به مردم تأکید می شود.

مختصری در زمینه روش شناسی PRCA

با توجه به اشتراک و شباهت روشهای PRA و PRCA در روش شناسی و عملیات میدانی آنها تکنیکهای PRA و PRCA کاربرد گسترده ای پیدا کرده است. روش تحقیق در این رهیافت، تلفیقی از روشهای کمی و کیفی و تکنیک مردم نگاری است. در این رهیافت، پژوهشگران بر اساس مسئله موجود، اهدافی را تعیین نموده و بر اساس آن اهداف به میان جامعه مورد نظر رفته و با استفاده از روشهای ارتباطی مناسب اجتماع را تشویق و تحریک به واکنش می نماید و خود بوسیله ابزارهای مناسب، این اطلاعات را ثبت می کند.

تکنیکهایی از PRA که در این رهیافت به کار می رود به موارد زیر اشاره دارد:

(۱) تحلیل SWOT: این تکنیک، خلاصه ای از چهار عامل اساسی نقاط ضعف، نقاط قوت، فرصتها و تهدیدهایی می باشد که در برنامه

ریزی مورد تحلیل قرار می گیرد. دو عامل نقاط ضعف و نقاط قوت جزء عوامل درون سیستمی و دو عامل فرصتها و تهدیدها جزء عوامل برون سیستمی (عواملی که از خارج، سیستم را تحت تأثیر قرار می دهند) می باشد و روستائیان به کمک تسهیلات به تحلیل مجموعه این عوامل پرداخته و بر اساس این تحلیلها به برنامه ریزی توسعه مناسب می پردازند.

(۲) تحلیل میدان نیرو: در این تکنیک، ضمن تعیین عوامل بازدارنده در برنامه ریزی با توجه به منابع در دسترس، راه حلهایی ارائه می گردد.

(۳) تحلیل روند تاریخی: از این تکنیک برای تحلیل تغییر و تحولاتی در رابطه با مسائل توسعه یا هر موضوعی که در گذشته صورت گرفته استفاده شده و از آن به عنوان درس عبرت و تجربه مفید در برنامه ریزی جدید، به نحوی صحیح با توجه به شناخت حاصل شده و منابع موجود به کار گرفته می شود.

(۴) دیاگرام منبع: این تکنیک برای تشخیص منابع تأمین هر فعالیت مورد استفاده قرار می گیرد که کمک مؤثری به امر سازماندهی در برنامه ریزی می نماید.

(۵) ماتریس و رتبه بندی: از این تکنیک برای اولویت بندی و تعیین اهمیت مسائل، مشکلات و اهداف برنامه استفاده می گردد.

(۶) مصاحبه نیمه ساختاریافته: از این تکنیک برای اطمینان از صحت و تکمیل اطلاعات جمع آوری شده توسط سایر تکنیکهای PRCA استفاده می گردد.

نکته قابل ملاحظه این است که در PRCA با توجه به تأکید بر دستیابی به اطلاعات کاملاً واقعی یکسری از نکات باید مورد توجه قرار گیرد که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره نمود:

(۱) تسهیلاتگران از توانایی و مهارتهای ارتباطی مناسبی برخوردار باشند و بهتر است که از متخصصین ارتباطات استفاده شود.

(۲) تسهیلاتگران از لحاظ شخصیتی برون گرا باشند به طوری که از برقراری ارتباط با مردم روستایی احساس خوبی داشته باشند.

(۳) بومی باشند و با فرهنگ و دانش مردم بومی منطقه آشنایی کامل داشته باشند و در زمینه آداب و رسوم، باورهای مردم و ارتباطات بومی روستایی، شناخت وافعی و کافی داشته باشند.

(۴) در نظریه اهمیت دستیابی به اطلاعات واقعی در PRCA، لازم است که در تیم تسهیلاتگران افرادی وجود داشته باشد که با آن جامعه روستایی، ارتباط مداوم و مستمر دارند.

نتیجه گیری

بنا بر آنچه که در طی این مقاله ارائه شد می توان نتیجه گرفت که لازمه برنامه ریزی بدون اشکال برای توسعه روستایی، نگرش سیستمی به روستا و مسائل و مشکلات آن می باشد. در جهت توجه

توسعه، ۲۷ و ۸ دیماه ۱۳۷۸، سازمان جنگلها و مراتع کشور، دفتر ترویج و مشارکت مردمی.

۵) علی بیگی، امیرحسین (۱۳۷۸)، راهنمای سریع روستایی، ماهنامه جهاد، شماره ۲۳۳-۲۳۲.

۶) سون، ویندال و دیگران (۱۳۷۶)، نظریه های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان، تهران: مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه ها.

۷) شجاعی، علیشاه (۱۳۷۷)، نقش ارتباطات و اطلاع رسانی در توسعه روستایی، فصلنامه کتاب، شماره پاییز ۷۷.

۸) کریمی، عزت ا... و ابوطالب فناپی (۱۳۷۳)، نظریه پردازها در ترویج، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی، وزارت جهاد، جلد اول.

۹) ملک محمدی، ایرج (۱۳۷۷)، مبانی ترویج کشاورزی و منابع طبیعی، تهران: نشر دانشگاهی.

10) Caroly Jones (1996), PRA in Central Asia Copping with change, Instiute of coping with change, Instiute of Development Studies Isusse.

11) Mc Cracken, J.Pretty j. and Conway (1998), An Entroduction to Rapid Rural Appraisal, Sustainable Agriculture Department, I.R.D. London.

12) Mothur.k.b (1994). "Communication for Development and Social Change, New Dehli: Paris, france, Allied Publisher.

13) Ray G.L (1996), Extension and Mangment, Naya Prokosh Publication, India.

14) Shephird. A (1998), Sustainable Rural Develpement, oxford, university press, London.

15) Swanson E Burton, other (1997), Improving Agricultural Extension, FAO Rom.

16) Van der Stishele. Philippe (1998), "PRCA a new approach and the design of communacation for development strategies and programme", FAO Research, Extension & Training Division, Rom, FAO.

17) Van den Ban. A.W. & H.S.Hawkins (1996), Agriculture extension, second edition, Blackwell scince.

همه جانبه، تمرکز بر ابعاد کمی و کیفی مسئله، ضرورتی اجتناب ناپذیر است که به منظور در نظر گرفتن جنبه های کمی و کیفی مسائل روستایی، رهیافتهای مختلفی در جهت طرح ریزی فعالیتهای روستایی به کار گرفته می شود. در رهیافتهای گذشته، یک نوع تک بعدی نگری جلوه می کند که طی آن، یکی از ابعاد کمی یا کیفی بیشتر مورد تمرکز قرار گرفته است که بعد کمی به جهت فرموله نمودن مسائل روستایی، نقطه عطفی در جهت بودجه بندی و برنامه ریزی بود اما دارای کاستیهایی بوده است و بعد کیفی به علت در نظر گرفتن ویژگیهای خاص منطقه و دانش بومی به تنهایی موفق نبوده است. به منظور دستیابی به برنامه واقعیت یافته و برخاسته از نیازهای واقعی، رهیافت ارزیابی مشارکتی ارتباطات روستایی مطرح گردید که کوششی است که با استفاده از تکنیک کمی و کیفی و روشهای مردم نگاری، سعی در جامعه عمل پوشاندن به موضوع محوریت منطقه ای در پارادایم های نوین توسعه می باشد. در این رهیافت، دانش بومی به عنوان یک ذخیره تجربی و غنی در بستر برنامه ریزی واقعی مد نظر قرار می گیرد. به عبارتی دیگر، نظر به اهمیت دسترسی به اطلاعات واقعی در تعیین نیازها و اهداف در فرآیند برنامه ریزی، نیاز به روشهای مشارکتی بیش از پیش احساس می گردد تا دانش بومی و ویژگیهای خاص منطقه ای مد نظر قرار گیرند. در راستای تکامل PRA و نیاز به دستیابی به اطلاعات واقعی، PRCA می تواند مؤثر واقع گردد. در PRCA تمرکز بر روی استفاده از مهارتهای ارتباطی برای یافتن اطلاعات صحیح برای طراحی برنامه واقعیت یافته است. رهیافت PRCA بیش از PRA به مختصات و وضعیت ارتباطات روستایی و ریشه های این ارتباطات توجه می نماید و در واقع موجب طراحی یک برنامه بر اساس پتانسیلهای فرهنگی، اجتماعی و محیطی منطقه تحت پوشش خواهد شد که این موضوع، حرکت در راستای یکی از محورها و پارادایم های توسعه؛ یعنی محوریت منطقه ای می باشد که توسط "هنته" (۱۹۹۴) معرفی شده است. در نتیجه می توان گفت که رهیافت PRCA، تلاشی در جهت عملی نمودن پارادایم های توسعه پایدار روستایی در حیطه عمل است. به عبارت دیگر، ابزاری برای حرکت از نظریه پایداری توسعه به عملی نمودن توسعه پایدار با مشارکت واقعی می باشد. نکته قابل ذکر اینکه لازمه تحقق و کاربرد این رهیافت مواردی از قبیل اعتقاد قلبی، احساس مسئولیت و تعهد مسئولین و کارگزاران توسعه به توسعه درونزا و پایدار روستایی می باشد.

پی نوشت ها

1-Gross National Product

2-The Least Basic Needs Approach

3-Sustainable Development

4- participatory Rural Appraisal

5- Rapid Rural Appraisal

6- Participatory Rural communication Appraisal

7- Exploratory RRA

8- Topical RRA

9- Monitoring RRA

10- Logical Framework Approach

11- Objective Oriented Project Planning

منابع و مأخذ

۱) احمدوند، مصطفی و هادی ویسی (۱۳۷۹)، رهنمودی مختصر بر آموزش عملی و روشهای مشارکتی در مزرعه، ماهنامه جهاد، شماره ۲۳۱-۲۳۰.

۲) پاپ زن، عبدالحمید (۱۳۷۷)، روش تحقیق، منبع درسی روش تحقیق رشته کارشناسی ارشد، توسعه روستایی دانشگاه رازی کرمانشاه.

۳) حسینی، سید محمود (۱۳۷۹)، توسعه پایدار روستایی، جزوه درسی جامعه شناسی توسعه، دانشگاه تهران، گروه ترویج.

۴) رضوانفر، احمد (۱۳۷۸)، مسئله یابی مشارکتی منابع طبیعی به متدلوژی توسعه مشارکتی منابع طبیعی، ارائه شده در همایش مشارکت و